

OPONENTSKÝ POSUDOK

na habilitačnú prácu PaedDr. Andreja Závodného, PhD.

Vybrané aspekty diachrónnej a synchronnej slovenskej onymie

Habilitačná práca PaedDr. Andreja Závodného, PhD., je venovaná zložitým problémom slovenskej onomastiky z pohľadu diachronie a synchronie. Výber práve tejto témy je motivovaný na jednej strane aktuálnosťou dosiaľ neriešených otázok, ktoré sa rozoberajú v tejto práci, a na druhej – odbornými schopnosťami, ktoré prejavil autor vo svojich štúdiách a monografiách v oblasti propriálnej lexiky, ktoré sú známe nielen na Slovensku, ale aj všeobecne v slovanskej onomastike. Vo svojej práci A. Závodný rozvíja tradície, ktoré založili poprední slovenskí odborníci vo sfére onomastiky V. Blanár a M. Majtán.

V úvode A. Závodný na základe spracovania veľkého množstva odborných prác predstavil rozvoj slovenskej onomastiky od začiatkov po súčasný stav, ukázal problematiku výskumu v rôznych etapách jej vývoja. Charakterizujúcu aktuálne tendencie slovenskej onomastiky, správne vyzdvihuje toponomastiku, najmä hydronymiu ako najdynamickejšiu oblasť súčasného onomastického výskumu na Slovensku, čo potvrdzuje cyklus monografií venovaných hydronymii Oravy, Nitry, Dudváhu, Hrona, Hornádu, Kysuce, Turca, Váhu, Žitného ostrova, Malého Dunaja a i. publikovaných prof. M. Majtánom – K. Rymutom, prof. J. Krškom, doc. J. Hladkým a ich nasledovníkmi, medzi nimi aj A. Závodným, ktorý sa už veľa rokov úspešne venuje tejto problematike.

Autor zároveň charakterizuje súčasné smery slovenskej onomastiky a taktiež ukazuje na biele škvrny onomastickej mapy, napríklad absenciu monografických prác zameraných na bádanie literárnej onomastiky a zoonymie. Štandardizáciu geografického názvoslovnia a otázky prechýľovania ženských priezvisk, najmä cudzieho pôvodu, autor zaraďuje k aktuálnym problémom slovenskej onomastiky.

V 1. kapitole svojej habilitačnej práce sa A. Závodný zaoberá metódami onomastického bádania, rozoberá zvláštnosti terénneho a archívneho výskumu, kladie dôraz na etapy jeho prípravy.

Centrálne časť práce tvorí 2. kapitola *Jazyková a mimojazyková stránka vlastného mena*, na začiatku ktorej sa nastoľujú otázky špecifika proprií na pozadí apelatív, rozoberajú sa diskutabilné problémy týkajúce sa homonymie, synonymie, antonymie, polysémie a variantnosti v onymickej sfére; javy proprializácie, apelativizácie a transonymizácie. Interpretácia procesu tvorby vlastného mena sa podáva v kontexte Saussurovej teórie jazykového znaku a sémantického trojuholníka. V kontexte vysvetlenia modelovania vlastných mien (na základe toponymického materiálu) autor formuluje otázku extralingválnej motivácie posesívnych tvarov hydroným. Vychádzajúc s protikladných názorov: a) že posesívny príznak je sekundárny, sprostredkovaný cez iné toponymum, b) že posesívny príznak súvisí s privlastňovaním, A. Závodný polemizuje s predstaviteľmi polárnych mienok. Z jeho pohľadu, pri niektorých hydronymách posesívneho typu existuje ostrý kontrast medzi formou a obsahom, pretože nie je možné zistiť vzťah medzi vlastníkom majetku a vodným názvom, niekedy tento formálny vzťah nevyzerá logicky, niekedy existuje iný variant hydronyma – neposesívny. Autor zaznamenáva, že sémantika vlastníctva mohla mať prejav iba na veľmi obmedzenej časti územia; presvedčivo argumentuje svoju pozíciu, berúc do úvahy extralingválne faktory a prichádza k záveru o nutnosti terénneho výskumu pri zisťovaní etymológie formálne posesívnych oným.

V práci sa venuje pozornosť gramatickej stránke proprií: slovotvorbe vlastných mien, špecifiku rodovej príslušnosti, skloňovaniu a gramatickému číslu oným.

Na základe toponým sa autor venuje transonymizačným procesom, ktoré sa prejavujú práve v tejto triede vlastných mien. V osobitnom paragrafe je vysvetlený jav analógie a deformácie, najprv na materiáli apelatívnej lexiky,

pričom je uvedených veľa príkladov z historickej gramatiky potvrdzujúcich tento proces; ďalej sú tieto javy preskúmané na základe propriálnej lexiky. V tejto časti habilitačnej práce je uvedený obsažný, dobre zozbieraný a logicky usporiadaný materiál, ktorý komplexne demonštruje proces analógie pri tvorení a transformácii (či deformácii) toponým z diachrónneho hľadiska. Autor dospieva k záveru, že lexikálnosémantická stránka motivanta a obsahová (motivačná) priezračnosť toponyma je dôležitá iba pri prvotnom akte nominácie, no v ďalších etapách ustupuje do pozadia a dôležitou sa stáva identifikačná a individualizačná funkcia onyma, ktorá má rozhodujúci význam v komunikačnom priestore nositeľov jazyka.

V 3. kapitole sa rozoberajú aktuálne otázky ortografie a štandardizácie proprií v súčasnej slovenčine. A. Závodný na konkrétnych príkladoch ukazuje problematické prípady písania malého a veľkého písmena v zložených vlastných menách. Zdôrazňuje, že pravopisnú nejednoznačnosť možno odstrániť iba pri použití mimojazykovej informácie o objekte identifikácie. Okrem toho, v tejto kapitole analyzuje konkrétne varianty použitia malého či veľkého písmena v zložených názvoch s radovou číslovkou, čo svedčí o neustálenosti ortografickej normy; vysvetľuje aj iné príklady, pričom presvedčivo argumentuje svoj názor a ponúka správny ortografický variant.

Autor sa vo svojej práci venuje závažnému problému používania endoným a exoným v slovenčine, túto otázku pozoruje zo synchronného a diachrónneho hľadiska, ako aj z komparatívneho aspektu; na porovnanie používa vlastné názvy v maďarčine, češtine, ukrajinčine, ruštine a iných európskych jazykoch. Analyzuje rôzne spôsoby adaptácie cudzojazyčných toponým v slovenčine, uvádza dve protikladné tendencie v procese transpozície cudzích miestnych názvov a robí správny záver, podľa ktorého treba uvažovať predovšetkým o identifikácii pomenovaného objektu a o komunikačnej schopnosti transponovaného názvu.

V 4. kapitole *Regionálny a didaktický aspekt onomastiky* sa vysvetľujú otázky praktického uplatnenia onomastických štúdií. Prácu završujú obsažné závery.

Vysoká kvalita odbornej práce sa prejavuje aj v tom, že podnecuje myšlienky, podporuje nové idey, stimuluje nápady, núti polemizovať. A to sa v plnej miere vzťahuje na posudzovanú prácu. V súvislosti s tým si dovoľujeme položiť niekoľko otázok a pripomienok ako pozvanie do diskusie.

1. V práci je vyjadrená myšlienka, že slovenčina má tendenciu k jazykom aglutinačného typu. Ako sa to prejavuje na gramatickej úrovni?

2. V časti práce o adaptácii oným v cudzom jazyku A. Závodný vyjadruje myšlienku o dôležitosti zachovania fonetickej stránky názvu, súčasne hovorí o tom, že každý jazyk má právo na vlastnú podobu transponovaného onyma. Naša otázka smeruje k transpozícii názvu ukrajinského hlavného mesta v slovenčine. Chápeme, že sa historicky ustálili mnohé ukrajinské ojkonymá v ruskej výslovnosti (*Kyjiv* ako *Kijev*, *Charkiv* ako *Charkov*, *Lviv* ako *Lvov*), ale sú v slovenčine aj názvy veľkých miest v ukrajinskej podobe (*Dnipro*, *Mykolajiv*, *Kryvyj Rih*, *Makijivka*, *Zaporižžia*, *Černihiv*). V akej perspektíve možno vidieť názov hlavného mesta Ukrajiny v kontexte toho, že od r. 2018 na názov *Kyiv* v ukrajinskej transkripcii prešli aj inštitúcie EÚ?

3. Pri transpozícii ojkonym ukrajinsko-rusínskeho pôvodu na severo-východe Slovenska prebehla adaptácia názvov obcí na slovenské názvoslovie nielen na fonetickej a gramatickej úrovni, ale v niektorých prípadoch došlo aj k deformácii etymóna. Napríklad *Бережничка* (**Berežnyčka*) sa zmenilo na *Breznička*: etymón *breh* bol zmenený na *breza*; názov *Сорочин* (**Soročyn*) s názornou vnútornou formou vďaka etymónu *copoka* (slov. *straka*) pri transpozícii nebol preložený (v tom prípade by sme mali **Stračín*), ale prenesený ako deetymologizovaný názov *Stročín*, s úplnou stratou vzťahov s motivantom; pri transpozícii meno *Парузивці* (**Paryzivci*) sa premenilo na *Parihuzovce*, *Верлих* (**Verlych*) na *Orlík* a i. Treba povedať, že miestne obyvateľstvo

zachovalo pôvodné názvy a doteraz ich používa v živej reči. Ako možno interpretovať uvedený druh transpozície oným do slovenčiny z diachrónneho hľadiska?

4. Zaujímavá bude autorský postoj k súčasnej praxi, keď pri identifikácii občanov Ukrajiny a i., ktorí používajú cyriliku, prebieha transpozícia antroponým na základe anglickej a nie slovenskej grafiky, čo vo veľkej miere deformuje morfematickú, morfológickú, etymologickú, ale v prvom rade fonetickú štruktúru ukrajinských priezvisk: *Fedchuk* (namiesto *Fedčuk*), *Hychko* (namiesto *Hyčko*), *Kerechany* (namiesto *Kerečany*), *Khovanets* (namiesto *Chovanec*), *Kovtiukh* (namiesto *Kovčuch*), *Lutsyk* (namiesto *Lucyk*), *Chudakov* (namiesto *Čudakov*) a i.

Pozorné prečítanie habilitačnej práce PaedDr. Andreja Závodného, PhD., *Vybrané aspekty diachrónnej a synchronnej slovenskej onymie* nám dovoľuje urobiť záver, že táto práca je napísaná na vysokej vedeckej a metodologickej úrovni, zodpovedá platným požiadavkám vzťahujúcim sa na obsah i úpravu a jej autor si zaslúži udelenie vedecko-akademickej hodnosti docenta v študijnom odbore 2.1.27. slovenský jazyk a literatúra.

Prof. S. M. Pachomovová, DrSc.
oponentka práce